

Леонід Білецький (Прага)

Т. ШЕВЧЕНКО І П. КУЛІШ ТА ЇХ ВЗАЄМИНИ У СВІТЛІ НОВШОЇ ІСТОРИЧНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ.

Біографічні й літературні взаємини між двома великими українцями стають предметом спеціальних студій щойно у другому десятилітті ХХ. ст. До того часу ними цікавилися лише біографи Т. Шевченка (О. Кониський) або біографи Куліша (Б. Грінченко, О. Маковей, Дм. Дорошенко) та історики української літератури (М. Петров, О. Огоновський та інші).

Але автори життєписів цих обох письменників та історики літератури не мали на меті робити спеціальні досліді про такі складні відносини між цими обома видатними постатями 40—50. рр. ХІХ. ст., а відомості про ті їх взаємини черпали то з „Жизни Куліша”, майже автобіографічного твору, надрукованого у „Правді” за 1868. р., то із „Воспоминаній о Костомаровѣ” Куліша, опублікованих 1885. р. на сторінках журналу „Новь”, а також із листування Куліша й Шевченка та із „Щоденника” Шевченка, або з усіх цих джерел разом, як це робив О. Кониський у двотомовій праці: „Т. Шевченко-Грушівський, хроніка його життя” (Львів, 1898—1901). Але відомості останнього дослідника, здебільшого, суперечні, бо критично не перевірені за джерелами, а прийняті навіру. Правда, всі згадані автори, здебільшого, навіть і не ставили собі завданням перводжерельні студії, та й такі джерела тоді ще не були відомі, й через те важко було дослідити таке складне питання, як — взаємини між Шевченком і Кулішем.

А проте треба піднести, що найповніше ці взаємини пробував з'ясувати О. Кониський. Тільки ж із його досліді випливає, що Шевченко й Куліш познайомилися між собою вперше ще р. 1842., а вдруге побачилися р. 1845.; відносини між ними, на думку Кониського, були такі, що за життя Шевченка Куліш, мовляв, його підносив дуже високо, дивився на нього як на національного пророка, а по смерті обкидав недобрими словами пам'ять свого при-

ателя, і історія такого гріха Кулішеві не може забути, коли він сьогодні спалює тих своїх богів, перед якими вчора в побожності схилив свою голову; з приводу ж іронічної помітки Куліша про „Буквар” Шевченка О. Кониський завважує: „У всякім разі не Кулішеві осуджувати діяльність Шевченка” (т. II, ст. 369).

З цієї характеристики взаємин ми бачимо, що Кониський не зовсім докладно студіював відносини між обома письменниками, й висновки його були необ'єктивні. Голос Кониського завжди був по стороні Шевченка, а у відносинах Куліша він констатував лише повну суперечність: Куліш, мовляв, то зачудований пророчими словами свого приятеля, то обурений „п'яною музою” суперника.

Ця розбіжність у характері Куліша викликала цілу студію С. Єфремова „Без синтезу” („Зап. іст.-філ. від.” УАН, кн. IV, Київ, 1924, ст. 59—79). В ній дослідник констатує ті самі прикмети у відношенні Куліша до Шевченка: або — або, „або — »небесний свитильник«, »мученик чоловіколюбства«, »геніяльний поет«, або — п'яниця непросищений, що, йдучи слідом за »п'яною музою своєю, багато починив гріхів непростених«” (там-таки, ст. 75). Такий один вислід. Але, поруч із ним, виступає присуд цілком відмінний, і чути його у студіях В. Петрова, який стверджує у відносинах Куліша до Шевченка повну послідовність, що впливає і з його статей і з листів. Така відмінність поглядів каже погодитися з тим, що проблема відносин до кінця ще не простудіювана, що характер відносин Куліша ще не цілком з'ясований, що інтимний бік його почувань до Шевченка ще не розкритий.

„Моцарт і Салієрі — Шевченко й Куліш”, твердить С. Єфремов, і за ним і одні дослідники. „Чи справді Моцарт і Салієрі?” — питають інші, але категоричної відповіді ще не дають. А сам Куліш у „Правді” з 1868. р. для зрозуміння тих відносин дає таку соціальну характеристику свого приятеля й себе, мовляв: низовий курінник, січовик — Шевченко, городовий козак, кармазинник — Куліш. За кожною такою парою протилежних зіставлень ховається цілий комплекс окремих думок, які ще треба перевірити, дослідити й усвідомити собі їх на безпосередніх відносинах Шевченка й Куліша.

*

Коли Шевченко й Куліш уперше зустрілися?

О. Грушевський (Шевченко й Куліш, „Шевченківський Збірник”, СПБ, 1914) приймає твердження О. Кониського. Але В. Петрів (Куліш і Шевченко, „Шевченко та його доба”, збірн. I., Київ, 1925, ст. 57—58) відкидає думку Кониського й доводить, на основі листування Куліша, що обидва познайомилися в межах періоду від

весни 1843. р. до 29. червня того самого року. Цю дату Петрова прийняли й інші дослідники — Чубський і Єфремов.

Щодо дальших життєвих і літературних відносин між обома поетами, то цю сторінку досліджував і О. Грушевський, але докладніше простудіював її В. Петрів у своїх працях: 1) „Шевченко, Куліш, В. Білозерський — їх перші стрічі” („Україна”, кн. 1—2, Київ, 1925, ст. 42—50); 2) Куліш і Шевченко („Шевченко та його доба”, збірн. I., Київ, 1925, ст. 59—79); 3) Перебування Куліша на Україні влітку р. 1856 („Пантелеймон Куліш”, Київ, 1927, ст. 73—101); 4) Матеріали до історії приятелювання Куліша й Шевченка („Шевченко та його доба”, збірн. II, Київ, 1926, ст. 83—100). Перші дві праці обіймають першу половину їх приятелювання до заслання; дві останні — після заслання.

В першому періоді приятелювання В. Петрів цілком приймає ті антитези в характеристиці обох, яку знаходимо у „Правді” р. 1868. („Жизнь Куліша”); цю „аналізу стосунків Куліша й Шевченка не лише в особистих відносинах, але й у соціальних та класових розходженнях, подану коли не самим Кулішем, то принаймні ним редаговану” (ст. 60), В. Петрів вважає найкращою.

З цих різниць, на думку В. Петрова, і повстали в них обох і різні погляди на тогочасність, на тогочасні завдання українського народу, і на ролі козаччини в минулому. Для одного (Шевченка) козацька сила була силою анархічного повстання проти державности, для другого (Куліша) — вона була силою повстання державности проти анархії (Кул. і Шевч., ст. 62.). Таку характеристику поглядів Куліша на Шевченка й козаччину В. Петрів спостерігає в листах першого до Юзефовича, Шевченка й інш. ще з р. 1843.

Шевченко в очах Куліша був геній, навіть більший за геній Пушкіна, але геній, мовляв, необроблений, стихійний, якого культура ще не досить ошліфувала, в якого „цивілізація не поборолла простої вдачі”. Лише, мовляв, наука й погодженість із мистецтвом могли б зробити з Шевченка поета світового значіння. Мистецькі погляди на козацьку славу обох поетів були однакові, та сама була й ідея визволення селянства із кріпацтва та мрія про колишню славу козацьку; але Куліш був — угодовець, а Шевченко — йшов на явну боротьбу. Куліш ідею визволення селянства звязував із освітою, а такі думки характеризують початкове народництво, яке вважало, що не боротьба й не повстання визволять селянство, а — культура й освіта. Ці думки проводив і Куліш.

Характеристичний для взаємних відносин між Шевченком і Кулішем, на думку В. Петрова, є епізод із виданням „Живопис

ная Україна". Шевченко запрошує О. Бодянського, Стороженка, М. Грабовського й Куліша взяти у виданні участь, але ніхто з запрошених остаточної згоди не дав, хоч усі вістку про це видання зустріли прихильно. Коли ж у „Съверній Пчелі“ надруковано оповістку про видання „Живописи-ої Украини“ з зазначенням усіх співробітників, то Куліш обурився й написав до Шевченка листа московською мовою, де називав його оповістку „спекуляцією“. В тому листі Куліш протиставить „ребяческое легкомыслие“ Шевченка серйозним історичним своїм, Кулішевим, студіям і інш.; з погляду його, Шевченка, відношення до справи виходить, мовляв, лише шкода для самої справи та компромітація осіб. Цей вислів Куліша стане головним провідним мотивом усієї пізнішої його праці й приведе його до „Історії возєєдиненія Руси“...

Таке відношення стверджує В. Петрів для рр. 1843—1844. Вони були дуже нерівні. В характері Т. Шевченка Куліш бачив усе: й Січ, і богему, й „ребячество“, й „легкомыслие“, й непотрібну фронту, і брязкання шаблоюкою, й безтурботність, і ледарство. Але за цією лінією особистих відносин і соціально-політичних розбіжностей та непорозумінь починалася лінія — літературної та національної згоди. Ця лінія рівноваги проходила в напрямі захоплення романтикою, поетичним ліризмом та історизмом. Ради високого таланту Шевченка Куліш зносив його „норови“; талант примиряв Куліша із особливостями Шевченкової вдачі.

Три речі характеризують літературні погляди Куліша на Шевченка: 1) геній останнього, мовляв, чисто природний, наївний (за Шіллером), природний дар свій Шевченко із мистецтвом не з'єднав, у науці й культурі не повертався¹⁾; 2) з такого становища Куліш дивиться на Шевченка як на пророка, творчість якого була надприродна, щось мов небесне обітвання; 3) Шевченко — представник свіжої своєю поетичністю маси. Тут індивідуальна надлюдськість поета, на думку Куліша, переходить до злиття поета з народом: поезія його — голос народу, а не — „любителей словесности“. В цих словах чути повну негачію значіння особи поета: „дух нашого племя, дух людськості, дух богочоловічості виявив уже себе поважними і праведними художественними лицями, як от батько та мати »Марусині« у Квітки, як от »Катеринині« батько й мати у Шевченка, як от »Кирило Тур« і »Божий чоловік« у мене” (листи до Галагана). Ця теорія, на думку Петрова,

¹⁾ Відомо, що Шіллер звав наївним мистецтвом творчість старовинних народів (греків і ін.), які творили безпосередно і природно; мистецтво тогочасне, звязане з цивілізацією й культурою, зве Шіллер — сентиментальним; отже Шевченко — наївний мистець, бо творить природно, безпосередно.

лягла в основу всіх критичних нарисів Куліша: „думи й поеми Шевченкові мають собі взір у народніх співах“; „ніхто не зачерпнув народньої поезії так глибоко, як Шевченко“; „геній народній создав Шевченка з його стихом золотоголосим“; „душа поезії нашої народньої неписьменної стала душею його музи“; „його устами ввесь наш народ заспівав про свою долю“ (Листи з хутора, III); „чим вище геній, тим правдивіше відбиває він народ свій“.

Розвиваються паралельно дві сторони одного погляду Куліша на Шевченка: одна та, яку Куліш опублікував ув „Історі-ї возсоединенія Руси“, і яку ще далеко до того він викладав у листах своїх до Шевченка й до інших приятелів своїх; а друга та, що впливала із його романтики та теорії Шіллера, і яку він опублікував у статтях ще зперед появи „Історі-ї возсоединенія Руси“: поет, мовляв, був гідний повного признання, поки висловлював думки народні, коли ж у поглядах на XVIII. ст. Шевченко розійшовся з народом, то він тоді, мовляв, утратив значіння народнього поета. І цей останній факт у творчості Шевченка і проводив Куліш у своїй „Історі-ї возсоединенія Руси“.

Часи й відносини Шевченка й Куліша в 1847. р. з'ясовує трохи Мих. Новицький у праці: „Шевченко в процесі 1847 р. і його папери“ („Україна“, Київ, 1925, кн. 1—2). Але в тих замітках і фактах, які наводить М. Новицький, загальна характеристика поета в Куліша та сама. У другій частині праці автор додає всі ці Кулішеві листи до Шевченка, на які Петрів спер свою працю: „Шевченко й Куліш“. В часі заслання обох приятелів відносини між ними вриваються, і перші згадки, на основі дослідів В. Петрова (Матеріали... „Шевченко та його доба“ II, 1926, ст. 83—4) починаються щойно 1856. р., але ці згадки в листах Куліша „уривчасті й побіжні; вони випадкові й епізодичні... це переважно, одна-дві фрази, коротеньке повідомлення, минулий натяк, інформаційне зазначення, не так перевірений факт, як переказана чутка, часом ненапевне висловлена сподіванка, іноді стурбоване побоювання за вигнання, піднесене захоплення перед поетом, ліричний вечірній сум, що його навівано читанням Шевченкових віршів“ (ст. 83).

Так було до повороту Шевченка із заслання.

*

Першу добу до заслання поета досліджує П. Чубський: „Куліш і Шевченко“ (збірн. „Пантелеймон Куліш“, Київ, 1927, ст. 99—126). Автор користується тими самими матеріалами, що й В. Петрів, але використовує їх для інших цілей, а саме, щоб 1) докзати, що Куліш і в найбільшій подратуванні до Шевченка зберігав

до нього приятельські почуття, і що 2) Куліш усе своє життя мав гірке почуття Салієрі, якого доля не наділила геніяльністю; цю рису він сам ясно собі усвідомлював, глибоко розумів геній Шевченка, але й найшов у себе сили перемогти чорну зависть Салієрі, сховати її десь глибоко на споді своєї душі і зберегти до Шевченка теплі, дружні відносини; він, мовляв, радів поступові його творчості й робив усі заходи, щоб до цього поступу спричинитися; не раз хотів йому допомогти в поїзді за кордон на науку: перед арештом і після заслання; тут дослідник констатує повну послідовність у відносинах Куліша.

Але цікавіша друга частина студії Чубського, коли він хоче роз'яснити, чому Куліш у шклянку Шевченка влив отрути аж через 13 років після смерті поета, чому осудив його (в „Історії возсоединенія Руси“). У цій справі різко, як ми вже зазначили, осудив Куліша Кониський. Таксамо негативно поставився до цієї сторінки відносин Куліша, хоч усе ж об'єктивніше за Кониського, Б. Грінченко; він уважав, що Куліш, викресливши у другому накладі „Історії возсоединенія Руси“ дотичну примітку, хотів загладити свій гріх. Негативно до цього факту поставився Ол. Грушевський, зазначаючи сумне враження від цієї ворожвечі Куліша до колишнього свого друга й назвавши її „ганебною“. В. Петрів, як ми вже знаємо, оцінив це відношення Куліша з погляду його, Кулішевої, основної позиції, що начебто Шевченко в оцінці подій на Україні у XVII—XVIII. ст. відійшов від народнього ідеалу й не виявив у світогляді свого злиття з народом.

П. Чубський, намагаючись роз'яснити цю справу, підносить, що Куліш і тоді, як і в інших випадках, зберігав таку саму прихильність і до поезії Шевченка й до нього самого, як це було й за життя поетового. Далі автор порівнює оцінку Куліша в його „Історії возсоединенія Руси“ з іншими оцінками Шевченка його приятелів, як ось М. Максимовича (в листі до Маслова), маляра Микешіна, а також поета Полонського, у їх споминах, надрукованих у празькому „Кобзарі“ р. 1876. А далі він приєднується до характеристики М. Новицького у згаданій нами студії, що, мовляв, Шевченкові ніщо людське не було чуже, що він, поет, не був якийсь іконописний образ, якийсь фантастичний зразок, а що це була цілком реальна постать, і в цім „низкомь“ і „ничтожествѣ“ поет усе ж залишався чистим і великим. А оцінку Куліша ми, мовляв, повинні не осуджувати, а розуміти: його закиди впливали не з джерела лицемірно-міщанського моралізування, а з ідейних і принципових міркувань, власне, із шукання історичної правди: „для історика слово правди повинно бути дорожчим прихильности чита-

чів"; „історія ревниво охороняє правду, як у видатних подіях, так і в самих дрібницях: життя дороге в кожній своїй прояві” (Куліш). Отже в ім'я цієї історичної правди й виливався Кулішів патос. Оця відданість правді підносила, на думку автора, вже старого Куліша до справжньої моральної величі, яка звучить у листах 72-літнього діда 1891. р. до М. В. Вовк-Карачевської: „Не слава в потомстві... Я дбаю тільки про те, щоб до ладу діло робити... А що впадає потомство із нашої праці, того ніхто не знає... Не тим я маю прихильність до потомства, щоб воно мої думки вихваляло, а тим, щоб занедбало колись видумки та спромоглося на історичну, національну й поетичну правду. Усе минається, тільки правда зостається: от що мене до праці заохочує”. Шукання цієї правди й довело Куліша до повної ізоляваності від українського громадянства, і з 50-літнім ювілеєм Кулішевої літературної праці його привитала одна лише людина, і то росіянин-консерватист, навіть цензор — кн. Шаховской...

Але Куліш таки вірив у майбутність української літератури й був певний у тому, що він не ренегат і не зрадник: „я історик, а не політик... ренегат, зрадник переводом Шекспіра, Священного Писання на українську мову займатися не буде”.

Куліш був ідеаліст чистої води (він просить міністра внутрішніх справ скасувати наказ про заборону українського слова р. 1876.), а був він, на думку автора, і політик, патос політики стояв у нього поруч із істориком: про це свідчить лист із 1892. р. до тої самої М. Вовк-Карачевської про козаччину і про козаків, яких він рівняє із європейськими лицарськими розбишацькими орденами. Куліш був переконаний, що козаччина спинила нашу культуру на цілих два століття: „Як уродились вдруге після варягоруського князівства, так і досі малолітньою; однак з'ясували своїми словесними творами, що зростемо не в чужомовну стать, та й не в козащині наш ідеал національний, а в об'єднанні з клязменськими та з московськими потомками наших Олегів, Святославів, Ігорів”... Так писав Куліш. А ворогування з минулим у історика, на думку Чубського, починається тоді, коли в ньому прокидається публіцист, політик, що знаходить у минулому ті риси сучасності, до яких він ставиться негативно. У соціальному романтизмі сучасного йому українського народництва він побачив згадки „козащини”, і звідтіля — його ворогування з останньою.

У наведених цитатах із листів Куліша Чубський бачить досить матеріалу, щоб упевнитись, що мрії про „нашу автономічну будучину” Куліш ніколи не зрікався, і коли він, типова людина 40. рр. XIX. ст., не находив теоретичних позицій для обґрунту-

вання своїх ідеалів на підставі тогочасної науки й тогочасних поступових соціально-політичних європейських рухів, та іноді заховував свої дійсні бажання, ніби ставав на ґрунт реакції — то проте не далеко відійшов від тих формулювань соціально-політичних завдань, які в 80. рр. подав М. Драгоманів. Принаймні 1892. р. Куліш писав до Павлика про „Народ”: „дуже вподобався... ми тут і не знали, що в Галичині є така розумна газета”. І шлях, на якому Шевченко став для Куліша „неустранимымъ предметомъ нашей историографіи” для Чубського досить освітлений, а цим пояснюється, на його думку, неминучість Кулішевого виступу проти Шевченка...

*

Відносинам після заслання Шевченка присвячує свою студию і В. Петрів 1926. р., пор.: „Матеріали до історії приятелювання Куліша і Шевченка” (Шевченко та його доба, т. II.), або, „Куліш і Шевченко” р. 1856—1857-го (Пантелеймон Куліш у п’ятьдесяті роки, Київ, 1929, ст. 255—277).

Спершу дослідник продовжує свою стару позицію про те, що Куліш заперечував індивідуальність Шевченка, його „я” — ради вічного й усенароднього. Особисте Шевченкове життя Куліш розглядав з погляду його громадського значіння і всенародньої цінности; поет не мав права улаштувати своє особисте життя, через те й Куліш був проти того, щоб Шевченко женився, навпаки — М. Костомаров навіть радив поетові одружитися. Великий поет, на думку Куліша, мусить дбати про вічне, бути великим поетом на вічні часи — так писав Куліш до нього 1857. р. Отже Куліш задивлявся на Шевченка *sub specie aeternitatis*, і тут Петрів відчуває відгуки Карлейлевого погляду на культ героїв — він вимагав від Шевченка героїчної жертви.

У своїх відносинах до Шевченка Куліш дивився на себе як на дорадника, мовляв, за його допомогою повинно здійснитися призначення Шевченка. Через Шевченка Куліш сподівався розкрити себе, свою душу й душу українського народу, у своїх листах до Шевченка („Україна”, Київ, 1925, кн. 1—2) уважає поета сонцем серед ночі. Цілий 1856. і 1857. рр. Куліш живе згадками про Шевченка, як-найактивніше заходить, щоб поета повернуто із заслання. І 1857. рік починається в Куліша сподіваннями, що поет повернеться, він звертається до всіх, щоб справу повернення прискорити. Він доставляє Шевченкові гроші, книжки („Записки о Южной Руси”, біографію Гоголя й інші). Нарешті Шевченко в Нижньому Новгороді. Критичне відношення в Куліша до Шев-

ченка таке саме романтичне, як і попередю: щоб, мовляв, не було видумок у творах, те, що оповідається, не повинно розминатися з дійсністю. Зразком такої літературної праці для Куліша є творчість Марка Вовчка. На його думку, про народ треба розповідати так, як розповідає Марко Вовчок. Письменниця — геніяльна акторка, бо приймає на себе образ молодих і бабусь наших і грає так, що не вгадаєш, що взяте з природи, а що витворене; але головне — відчута гідність народнього характеру. Куліш міркує, що Шевченко буде завидувати Вовчкови та її образи зробить зразками для себе. „Але не думай”, пише він до Шевченка, „щоби Марко Вовчок була великий талант — це смак справжній, чистий, благородний. Такі чудеса робить лише співчуття до народу; талант виявиться після”. Отже Куліш оцінює Марка Вовчка так, як і Шевченка. З другого боку, як для Шевченка Кулішеві „Записки о Южной Руси” цінні тим, що письменник туди свого нічого не додав, а записав усе те, що чув, — так і для Куліша Марко Вовчок цінна тим, що у своїй творчості не знає вигадок. З наведених думок видно, що Куліш уважає джерелом творчости те, щоби вчуватися в народ („вчувствованіе въ народъ”); чуття народу, свідомість народу, народницька свідомість для Куліша замінює талант. Від такого письменника-записувача кращі лише пісні народні, бо в них нарід говорить безпосередно: а що ближче до народу, те доскональніше. Не спроможен письменник піднятися сам, його підійме вгору дух рідного племені.

У цій „селянській” теорії Куліша, на думку Петрова, мистецтво деформується, мистця підміняє етнограф, записувач, а мистецтво — етнографія. Він ставить М. Вовчка зразком для Шевченка, на місце літератури приходять — етнографія. Правда, пізніше Куліш скаже, що Шевченко таки є найбільший поет Словянщини, але водночас висуне тезу, що народня пісня краща від творів М. Вовчка, а твори цієї письменниці з їх етнографізмом — зразок для Шевченка. І в 60. та 70. рр. XIX. ст. цей свій погляд Куліш зробить предметом широкої дискусії, тільки ж уже ніхто не погодиться з тим деструктивно-лівим висновком народницько-романтичної теорії мистецтва.

*

Тут бачимо два незгідні між собою висновки у справі відношення Куліша до творчости Шевченка: 1) ідея історичної правди (яку спершу підніс був і Петрів) у оцінці — в Чубського і — 2) ідея етнографізації й обезличування мистецтва, яке приводить до негатиї творчої індивідуальности Шевченка — в Петрова.

Але в одному дослідники сходяться: у творчості поета виступає об'єктивний розвиток народнього духа (чи в історичній правді, чи в безпосереднім вияві народнього життя й народньої душі) як об'єктивної субстанції, що підносить народ і події. І лише той є справжній поет, хто з'уміє цю субстанціональність народнього життя виявити. І в тих творах, де Шевченко підносився до вияву цього народнього примату, він — геній; де ж не відчув глибин народнього духа, заслонившись своєю індивідуальністю, там його муза — „п'яна“, а він — не поет.

Студія С. Єфремова на ту саму тему р. 1927. (Твори Т. Шевченка вид. УАН, т. IV, „Журнал“, ст. 275—285) до висловленого вище не додає нічого нового. Щодо Куліша, то дослідник залишається на своїй попередній позиції („Без синтезу“, Зап. іст.-філ. відд. УАН, 1924, кн. 4). У біографічних справах С. Єфремов прилучується до висновків В. Петрова щодо першого знайомства між обома приятелями та вважає, що протиставлення обох, як двох різних соціальних постатей, правдиве.

*

Збираючи все до купи, ми зазначаємо, що студії про взаємини Т. Шевченка й П. Куліша дали поважні висліди:

1) вони вилучили справу взаємин між обома поетами в окрему наукову проблему;

2) подали велику кількість нових матеріалів (особливо листування П. Куліша);

3) перенесли питання із зовнішніх справ, із сфери біографії, в ділянку внутрішніх відносин, і то а) особистих духових змагань між обома, б) мистецько-літературних теоретичних проблем, в) соціологічних чи філософічно-історичних поглядів одного і другого на минуле України;

4) перенесли у сферу взаємних впливів — впливи Шевченка на Куліша й Куліша на Шевченка; Куліш підпорядкував свою творчість геніальності Шевченка, але ж своїм науково-критичним авторитетом причинився до того, що Шевченко поглибив свій мистецько-літературний талант.

Але ж багато питань у зазначених студіях залишилося ще не зачепленими:

1) не зачеплено великої проблеми корегування Шевченкових творів, виданих Кулішем (Наймичка, Неофіти, Назар Стодоля, Черниця-Маряна й ін.), які носять на собі печатку Кулішевих поправок;

2) не з'ясовано проблеми впливу поезії Шевченка на Куліша щодо форми, мотивів, образів і т. д.;

3) не поставлено цікавої проблеми боротьби Куліша із Шевченком-поетом, не на ґрунті романтичного, чи мистецького їх світогляду (Петрів) і не на ґрунті різних їх поглядів на козащину (Чубський), — а на ґрунті змагань Куліша звільнитися від того, щоб бути епігоном Шевченка, чи щоб бути популяризатором Шевченкової поезики.

Щойно, коли будуть вирішені й ці питання, перед нами стане судільна й повна історія взаємин між Шевченком і Кулішем.

LEONID BILEČKYJ (Prague)

ŠEVČENKO — KULIŠ AND THE NEW LITERARY CRITIQUE.

(Summary)

The relations between the poetical genius Ševčenko and the scientist Kuliš, that once were friends, are hard to understand in their last period. It is difficult to explain why during Ševčenko's life Kuliš highly appreciated the poet's Muse and was captured by his genius, and after the poet's death he spoke of him severely, even animously. In the last years appeared several studies (O. Hruševskýj, M. Novyčkyj, S. Jefremov, V. Petriv, E. Čubskýj), in which these authors try to explain this relationship. The autor analyzes these papers where he finds plenty of new biographic material, and tries to elucidate the reason of discord between the two writers: their personal intellectual strife, the difference in their social and national ideas, their different attitude in regard to art. All these authors tried to explain their mutual influence — Kuliš submitted his own writings to Ševčenko genius and himself influenced the poet's talent. Nevertheless the autor thinks, that these works do not explain and disclose thoroughly the relationship between the two great Ukrainians as for instance (Kuliš's corrections in Ševčenko's texts, the influence of Ševčenko's poems on Kuliš, his endeavors to liberate himself from that influence, ect.). This interesting problem can be solved only by explanation of all these different moments.

